

Проф. др ДУШАН Р. ПАРАВИНА
декан Правног факултета у Нишу

ДВЕСТОТА ГОДИШЊИЦА ФРАНЦУСКЕ РЕВОЛУЦИЈЕ 1789—1989.

1. Целе ове године мисли милиона људи и активности огромног броја институција (научних, културних, политичких, државних и сваковрсних других) у Француској, али и широм света (од Чикага до Тијен-ан-мена у Пекингу), са много ваљаних разлога, везују се за двестоту годишњицу француске револуције. У свему томе примерено партиципира и наша шира домовина Југославија, а посебно ужа домовина Србија. Ово, поред осталог, и због дугих традиционално пријатељских и савезничких односа између српског и француског народа. Можда су ти односи најилустративније сажети у Споменуку захвалности Француској који готово већ пуних шест деценија стоји на најрепрезентативнијем месту српске престонице Београду и у кога је уклесан завет „*Волимо Француску као што је она нас волела 1914—1918*“.

Као институција која делује у окриљу српског народа и, пре свега, за његову добробит Правни факултет Универзитета у Нишу није хтео ни смео да се не сети овог великог историјског догађаја. Шта више то сећање смо схватили и доживели као своју дужност и обавезу која, по природи ствари и важећем праву, произлази из високе научно-стручне и културне мисије поверене Факултету. На овом месту нека нам буде допуштено поменути и то да су бројне генерације врхунских српских интелектуалаца, укључујући и оне из правне струке и науке, нарочито после Првог светског рата, своја знања директно или индиректно стицале у Француској или уз помоћ француских мислилаца. Таквих је знатан број и у наставничком колегијуму нашег Факултета.

Сама идеја о свечаном и радном обележавању двестоте годишњице француске револуције једнодушно је прихваћена и свесрдно подржана у нашој средини. Сасвим разумљиво за правнике у центру пажње наћиће се: право, демократија, држава. Међутим, као грађани говорићемо и о неким другим великим идејама и цивилизацијским достигнућима на уобличеним или подстакнутим француском револуцијом на чијој је застави, кратко и сваком јасно, крупним словима било исписано: „*Liberté, égalité, fraternité*“ — („Слобода, једнакост, братство“).

2. Предреволуционарну каснофеудалну, односно по неким апсолутистичку Француску примарно су карактерисали: а) неограни-

чена власт краља по „божијем праву“, односно неслобода; б) сталешка зависност и неједнакост међу људима; ц) партикуларистичко-егоистичка подељеност (сталешка, територијална и народна).

И у то је време Француска, само да потсетимо, била највећа европска држава са око 25 милиона становника. Између државе односно краља, племства и цркве, с једне стране и грађана с друге, владао је статичан однос. Париз је претстављао специфичност француског друштва. У њему је маса света живела на ивици егзистенције, а прилике нису омогућавале да се ради. „Тај изгладнели градски свет“, потсећа ових дана проф. др Д. Живојиновић, „посматрао је двор и краљицу Марију Антоанету која с цинизмом говори: „Ако немају хлеба, нека једу колаче“. Суштински посматрано са историјске дистанце је и небитно да ли је Марија Антоанета поменути реченицу заиста изговорила или јој је она неосновано приписана, што тврде неки историчари. Битно је да она верно илуструје тадашњу ситуацију и однос између племства и народа.

Поред малобројног градског пролетаријата и неуповедиво бројније сељаштво, јер је Француска тога доба пре свега била аграрна земља, било је веома незадовољно. Уз то је француска буржоазија у 17-ом, а нарочито 18-ом веку стекла велика материјална богатства захваљујући трговини, саобраћају, поморству и колонијама. На другој страни она је, за разлику од буржоазије у суседној Енглеској, стварно била лишена учешћа у власти што је резултирало великим незадовољством. Из поменутог стања ствари било је очигледно да ће француска буржоазија, чим јој се укаже прва прилика, напасти постојећи режим.

Терен за напад на постојећи режим крчила је напредна мисао осамнаестог века, тог „века светлости“. Била је то слободна револуционарна мисао Монтескијеа, Русоа, Волтера неспутана „божјанским правом“ и вишевековном окамењеном догмом католичке цркве. „Католичка црква излази из револуције дезоријентисана, отргнута од корена, строго политизована, везана за десницу, за контрареволуцију. То је тело које више нема унутрашњих духовних извора“.¹ Стога и Председник Савезне Републике Немачке Вајцекер, говорећи за париски „Монд“ поводом двестоте годишњице француске револуције истиче: „за мене нису хероји француске револуције они који су је извели, већ интелектуалци који су јој крчили пут“.

Дакле, све у свему стање у Француској тога доба било је зрело за револуцију. Краљевски апсолутизам (оличен у формули Луја XIV L' Etat c'est moi) постајао је све несноснији, а краљева околина све безобзирнија. Две друштвене класе, племство и свештенство, живе на рачун „трећег сталешка“, грађана, сељака и оно мало радника колико је тада постојало. Права и слободе грађана нису били ни на који начин зајемчени². Такво стање, с једне и визија будућности сажета у револуционарну девизу „Слобода, јед-

¹ Франсоа Фире: Рабање демократије, НИН, Београд, бр. 2011 од 16. јула 1989.

² У изложеном смислу види др М. Јовичић, Велики уставни системи ИРО Светозар Марковић, Бгд., 1984, стр. 130.

накост, братство“, с друге стране основе су француске револуције из 1789. године.

Непосредни повод за француску револуцију био је сукоб између сталеза о начину гласања у Сталешкој скупштини јер је гласајући одвојено, према дотадашњој пракси, Трећи сталез (грађанство) редовно бивао надгласан. Пошто није постигнут споразум Трећи сталез се одвојио 9. јула 1789. и прогласио се Националном скупштином, а убрзо су се Скупштини придружили нижи слојеви других двају сталеза (племства и свештенства). „Народ је осећао да се припрема контрареволуција и зато је 14. јула 1789. на јуриш заузео краљевски затвор, Бастиљу; То је формално био почетак револуције, јер су одмах по селима сељаци устали на оружје против феудалаца, спаљујући им замкове и уништавајући феудалне документе. Пошто се Народна скупштина прогласила уставотворном, она је донела неколико значајних одлука, као што су Закон о укидању феудалних односа; Декларација о правима човека и грађанина...; Одлука о национализацији црквених имања, о реформи цркве и др“³...

Од поменутих аката несумњиво је, по садржини, простору и времену најзначајнији и најдалекосежнији утицај Декларације о правима човека и грађанина од 26. августа 1789. Та Декларација је и данас интегрални део важећег Устава Републике Француске и инспирација за уставотворце широм света. Управо њом су конституисани:

— *слобода* уместо неограничене краљевске власти и исте такве потчињености поданика, односно неслободе;

— *једнакост* грађана пред законом уместо сталешке и сваке друге неједнакости и

— *братство*, односно солидарност међу свим грађанима државе уместо феудално-сталешког егоизма и испарцелисаности. Обједињена држава „једна и недељива (*une et indivisible*) стављена је под владавину закона засновану на суверености народа тако да „Нико, ни појединац, ни група људи, не може вршити власт која не проистиче непосредно из Народа“⁴. Јавна власт се установљава у корист свих, а не ради личне користи оних којима је поверена, каже се у Декларацији. Слобода мисли проглашена је једним од најдрагоценијих права човека.

Нека ми буде допуштено да као посленик у области Радног права подвучем и једну особену димензију једнакости грађана. Наиме, према Декларацији грађани имају једнака права на све почаси, места и запослења. При постављењу и унапређењу пазиће се једино на њихову способност, на њихове врлине и даровитост. Из те основе, као једнако право, израсла је доступност сваког радног места и функције (у друштву) сваком грађанину и под једнаким унапред прописаним условима. Из исте основе много касније израшло је и универзално право човека признато Међународним пактом

³ Правни лексикон (у редакцији др Б. Благојевића), Савремена администрација, Београд, 1970, стр. 285.

⁴ Декларација о правима човека и грађанина из 1789, Начело III.

о економским, социјалним и културним правима усвојеним у Уједињеним нацијама 1966. и ратификованим у Југославији 1971. на „пoдједнаку могућност за сваког да буде у свом раду унапређен у одговарајућу вишу категорију узимајући у обзир једино дужину радног стажа и способност“. Непотребно је и наглашавати колико су гаранције ове врсте снажан подстрек сваком појединцу у напорима које чини на плану образовања и усавршавања.

Француска револуција је, дакле, раскид са прошлошћу који означава крај вишевековног поретка заснованог на божанском праву. Она је „освит новог света“ (Хегел). Њоме је у ствари заокружен лук промена остварен енглеском, холандском и америчком револуцијом. Међутим, за разлику од узора из Енглеске и Америке француска Декларација о правима човека и грађанина се сматра универзалном, између осталог, због тога што је донета у Европи, што има европски карактер и због тога што се француски језик и тада сматрао обавезним међу европским племством (Русија, Шпанија, Италија, Скандинавија) док је енглески језик ретко ко говорио.

3. Ни југословенске земље нису остале изван домашаја и утицаја идеја француске револуције. „После уласка Француза у Далмацију 1806, у Словенију, Истру, Лику, и Банију 1809. српско руководство тежи да се покрет за наше ослобођење повеже са политиком револуционарне Француске“⁵ истиче наш чувени историчар академик Васа Чубриловић. Супротности између југословенских земаља и Хабзбуршке монархије, које се поступно кристалишу током XIX века на основним поставкама француске револуције — да сваки народ има право да сам себи одреди државу и да пропише уређење те државе, поступно ће довести до појаве национално-револуционарних покрета у југословенским земљама. То се показало и у раздобљу од 1903. до 1918. када је на рушевинама турског царства и Хабзбуршке монархије изграђена југословенска држава. Суштински посматрано друштвена прошлост балканских народа и њихова патријархална култура, пре свега код Јужних Словена, видимо даље код академика Чубриловића. „очувала је старе демократске традиције које су се лако повезале са демократским стремљењима француске револуције“.⁶

4. Идеје и достигнућа француске револуције не припадају само прошлости, па ни садашњости већ и будућности. Бројне индиције иду у прилог предвиђања славног француског социолога Едгара Морена по коме „тројство“ слобода-једнакост-братство представља „звезду будућности“ — XXI века. Наиме, звезда велике Октобарске социјалистичке револуције 1917. године значајно је, бар у комунистичкој идеологији XX-тог века, потамнила француску револуцију. Међутим, 70-тих и 80-тих година ствари попримају другачији ток. Еманципаторски карактер октобарске револуције бледи због самодемитизације коју је започео Хрушчов, наставио Брежњев, а тече и даље. Слично се догађа и са кинеском, камбоџанском,

⁵ др В. Чубриловић: Југословенске земље и Француска револуција 1789—1989, НИН, Београд, бр. 2011 од 16. 07. 1989.

⁶ др В. Чубриловић, оп. цит.

вијетнамском револуцијом. Васкрсавају идеје о демократији која престаје да буде идеолошка маска буржоазије, као и идеје о људским правима (која) нису више обележја лажљивих формалних слобода већ су једина истинска слобода. Горбачов потврђује да је демократизација мета на комунистичком хоризонту. Убрзо потом на стотине хиљада кинеских студената на пекиншком тргу Тијен-ан-мен пева Марсељезу. Дакле, универзални опште људски идеали слободе, једнакости и братства тек треба да засијају пуним сјајем.

LE DEUXCENTENAIRE DE LA RÉVOLUTION FRANÇAISE 1789—1989

1. Toute cette année les pensées des millions de gens et les activités d'un nombre immense d'institutions (scientifiques, culturelles, politiques, d'Etat et de tout autre genre) en France, mais aussi dans le monde entier (de Chicago jusqu'à la Place de Tien-en—men à Peking), avec beaucoup de bonnes raisons sont consacrées au deuxcentenaire de la Révolution française. En tout ceci, d'une façon adéquate participera aussi notre patrie au sens plus large, la Yougoslavie, particulièrement notre république, la Serbie. Ceci, entre autre, à cause de longues relations amicales traditionnelles et à cause des relations des alliés entre le peuple serbe et le peuple français. Il est possible que ces relations amicales soient le mieux exprimées sur le monument à l'honneur de la France qui, depuis plus de six décénies s'élève à l'endroit le plus représentatif de la capitale de la Serbie et de la Yougoslavie, Belgrade, et où est ciselé le serment: »Nous aimons la France comme elle nous a aimé entre 1914—1918«.

Etant une institution qui agit au sein du peuple serbe et avant tout pour son propre bien-être, la Faculté de droit de l'Université de Niš, n'a pas voulu ne pas se souvenir de ce grand événement historique. D'ailleurs, cet hommage, nous le comprenons et nous le vivons comme notre devoir et aussi comme notre obligation qui, par la nature des choses et le droit valable provient de la haute mission scientifique et professionnelle ainsi que culturelle, confiée à notre Faculté. Qu'il nous soit permis ici de mentionner que des nombreuses générations de plus hauts intellectuels serbes, y compris ceux de notre profession — le droit, surtout après la Première guerre mondiale, avaient acquis leurs connaissances, directement ou indirectement, en France ou à l'aide des penseurs français. Il y en a aussi parmi nous, à la Faculté.

Voilà pourquoi l'idée de la célébration solennelle et laborieuse du deuxcentenaire de la Révolution française a été unanimement acceptée et soutenue parmi nous tous. Il est tout à fait compréhensible qu'au centre de notre attention se trouveront des thèmes juridiques: le droit, la démocratie, l'Etat. Cependant, en tant que citoyens, nous nous exprimerons aussi sur d'autres grandes idées et résultats civilisateurs qui se sont inspirés par la Révolution française, sur l'étandard de laquelle il a été sommairement mais pour chacun clairement écrit en majuscules: LIBERTE, EGALITE, FRATERNITE.

2. La France prérévolutionnaire, posteféodale, d'après certains absolutiste primordialement, caractérisait: le pouvoir absolutiste du roi,

roi par le «droit divin», c'est à dire la non liberté; la subordination de classe et l'inégalité des hommes; le morcellement particulariste — égoïste (de classe, du territoire et du peuple).

A cette époque aussi, disons le pour nous rappeler, La France était le pays le plus grand de l'Europe, avec à peu près 25 millions d'habitants. Entre l'Etat, c'est à dire le roi, la noblesse et l'église d'un côté et des citoyens de l'autre régnait le status quo. Paris, de son côté, représentait une spécificité de la société française. L'immense majorité du peuple y vivait à bout de l'existence, les circonstances ne permettaient pas qu'on travaille. «Ce monde affamé de la ville», rappelle ces jours-ci le professeur Dr. D. Živojinović, «contemplant la Cour et la reine Marie-Antoinette, qui disait avec le cynisme: S'ils n'ont pas de pain, qu'ils mangent des gâteaux-«. Il est peu important si Marie-Antoinette avait vraiment prononcé ces paroles ou L'on les lui impute sans raison, d'après certains. Ce qui est important c'est qu'elles illustrent le mieux l'état de choses de ce temps et la qualité des relations entre la noblesse et le peuple.

Outre peu nombreux prolétariat urbain, la paysannerie de beaucoup plus nombreuse (la France de cette époque était avant tout un pays agricole) aussi était très mécontente. Au cours du XVII et XVIII-ème siècle la bourgeoisie française avait acquis de grandes richesses matérielles, grâce au commerce, au trafic, à la négociation et aux colonies. D'autre part, pour la différence de la bourgeoisie anglaise, elle était privée de toute participation dans le pouvoir, ce qui a résulté d'un grand mécontentement. Vu donc cet état de choses il est devenu évident que la bourgeoisie française, dès que la situation se sera présentée, attaquera le système existant.

Le terrain pour cette attaque préparait la pensée progressiste du XVIII-ème siècle, ce Siècle de «lumière». C'était la libre pensée rationnelle de Montesquieu, Rousseau, Voltaire, libérée du «droit divin» et de la dogme séculaire pétrifiée de l'église catholique. «L'église catholique sort de la révolution désorientée, déracinée, politisée, liée à la droite, à la contrarévolution. C'est un corps qui n'a plus de sources spirituelles intérieures»¹⁾ (François Fire: «Naissance de la démocratie») NIN, Bgd, No. 2011, du 16 juillet 1989.« C'est pourquoi le Président de la République Allemande Vajtz eker, dans son interview pour le «Monde», à l'occasion du deuxcentenaire de la Révolution française, souligne: «Pour moi les héros de la Révolution française ne sont pas ceux qui l'ont faite, mais les intellectuels qui lui ont tracé le chemin».

Donc, tout compte fait, la situation en France de cette époque était mûre pour la révolution. L'absolutisme royal (défini dans la formule de Luois XIV: «L'Etat, c'est moi») devenait de plus en plus insupportable et l'entourage du roi de plus en plus sans scrupules.²⁾ Deux couches sociales, la noblesse et le clergé, vivaient au dépens de la «troisième couches sociale», au dépens des citoyens, des paysans et au dépens de ce petit nombre d'ouvriers qui existaient alors. Les droits

¹⁾ (François Fire: «Naissance de la démocratie») NIN, bgd, No. 2011, du 16 juillet 1989«.

²⁾ V. dr. M. Jovičić: Les grands système constitutionnels. IRO Svetozar Marković, Bgd., 1984, page 130.

et les libertés des citoyens n'étaient d'aucune façon garanties. Une telle situation d'un côté et la vision de l'avenir, exprimée dans le slogan révolutionnaire: Liberté, Egalité, Fraternité de l'autre, étaient la base de la Révolution française de 1789.

Le prétexte concret pour la révolution a été le conflit entre les ordres au cours de la session des Etats généraux, car le système de vote comprenait le vote séparé et les Tiers (les citoyens) étaient régulièrement survotés. Vu qu'on n'a pas abouti au compromis, les Tiers se sont séparés, le 9. juillet 1789. et se sont déclarés ASSEMBLEE NATIONALE. Peu de temps après les couches basses des deux autres classes s'y sont associées (noblesse et clergée). Le peuple sentait qu'une contrarévolution se préparait et c'est pourquoi, au jour du 14 juillet 1789 il prend à l'assaut la prison royale, la Bastille. Ce moment a pratiquement été le commencement de la Révolution, vu que les paysans aussi s'étaient levés aux armes contre les féodaux, en mettant en flammes leurs châteaux et détruisant les documents. Etant donné que l'Assemblée nationale s'était déclarée constitutionnelle, elle a adopté plusieurs décisions importantes, comme la suppression des rapports féodaux, la Déclaration des droits de l'homme et du citoyen, le Décret de la nationalisation des biens ecclésiastiques, de la réforme de l'église et autres.³⁾

Sans doute, de tous ces documents cités, par son contenu, par l'espace et dans le temps, le plus important et avec la plus grande portée par son influence c'est la Déclaration des droits de l'homme et du citoyen du 26 août 1789. Aujourd' hui même cette Déclaration est la partie intégrante de la Constitution actuelle de la République française. Elle est aussi l'inspiration pour les créateurs des constitutions dans le monde entier. C'est bien par elle que sont constituées:

— la liberté, au lieu du pouvoir illimité du roi et par là la subordination des sujets, c'est à dire la non liberté;

— l'égalité des citoyens devant la loi, au lieu de l'inégalité de classe et autres inégalités, et

— la fraternité, c'est à dire la solidarité de tous les citoyens de la nation au lieu de l'égoïsme et du morcellement féodal. La nation unie »une et indivisible« est soumise sous le pouvoir de la loi qui est fondée sur la souveraineté du peuple ainsi que: »nul corps, nul individu ne peut exercer d'autorité qui n'en émane expressément.«⁴⁾ Un pouvoir unique s'instaure au profit de tous et non pour l'utilité individuelle de ceux à qui il est confié, dit-on dans la Déclaration. La liberté de pensée est proclamée comme un des plus précieux des droits de l'homme.

Qu'il me soit permis, comme à quelqu'un qui travaille dans le domaine du Droit du travail, de souligner une dimension spécifique de l'égalité des citoyens. Or, d'après la Déclaration, les citoyens ont les droits égaux à »toutes dignités, places et emplois publics«. Au cours de la nomination et de la progression des gens dans le travail on ne fera attention qu'à leurs capacités, à leurs valeurs et à leurs talents.

³⁾ Lexicon juridique (dans la rédaction de dr. B. Blagojević) Savremena administracija, Bgd. 1970, page 285.

⁴⁾ La Déclaration des droits de l'homme et du citoyen de 1789, Principe III.

De cette base est germé, comme un droit égal, l'accessibilité à un poste de travail ou à une fonction à chaque citoyen, sous les mêmes conditions admises d'avance. De cette base, beaucoup plus tard, est germé le droit universel de l'homme, admis par le Pacte international des droits économiques, sociaux et culturels, adopté aux Nations unies en 1966 et ratifié en Yougoslavie en 1971 comme «la possibilité égale pour chacun d'être promu dans son travail à la catégorie supérieure correspondante, en prenant en considération seulement la durée du travail et les qualités. Il n'est pas nécessaire de souligner à quel point ces garanties sont un grand stimulus pour chaque individu de faire des efforts dans son perfectionnement professionnel.

La Révolution française est donc une rupture avec le passé, elle marque la fin d'un système séculaire, basé sur le «droit divin». Elle est l'«aurore du nouveau monde» (Hegel). En réalité avec elle est terminée la courbe des changements qui étaient commencés par les révolutions: anglaise, hollandaise et américaine. Cependant, pour la différence des déclarations anglaise et américaine, la Déclaration française des droits de l'homme et du citoyen est considérée universelle à cause, entre autres, de son caractère européen et à cause du fait que la langue française était considérée comme obligatoire dans les milieux de la noblesse (en Russie, en Espagne, en Italie, dans les pays scandinaves), alors qu'il était rare que quelqu'un parlait l'anglais.

3. Les pays yougoslaves n'étaient pas restés hors de la portée et de l'influence des idées de la Révolution française. «A la suite de l'entrée des Français en Dalmatie en 1806, puis en Slavonie, en Istrie, Lika et Banija en 1809, les dirigeants serbes font l'effort à ce que le mouvement de notre libération fasse une connexion avec la politique de la France révolutionnaire», souligne notre célèbre historien et académicien Vasa Čubrilović. Les contradictions entre les pays yougoslaves et la monarchie des Habsbourgs, qui se cristallisent petit à petit au cours du XIX-ème siècle autour des idées fondamentales de la Révolution française: que chaque nation a le droit de former son Etat et le système qui lui convient graduellement aboutiront à la naissance des mouvements nationaux-révolutionnaires dans les pays yougoslaves. Ceci s'est manifesté aussi entre les années 1903—1918, lorsque, sur les ruines de l'Empire ottoman et de la Monarchie austro-hongroise est née la Yougoslavie. Le passé social des nations balkaniques, leur culture patriarcale, avant tout chez les Slaves du Sud, dans son essence, «a suvegardé ses anciennes traditions démocratiques qui se sont facilement liées aux aspirations démocratiques de la Révolution française,» lisons-nous plus loin chez l'académicien Čubrilović. (6).

4. Les idées et les portés de la Révolution française n'appartiennent pas seulement au temps passé, elles appartiennent aussi au présent et à l'avenir. De nombreuses indices vont au profit des prévisions du célèbre sociologue français Edgar Maurin, d'après qui la «trinité»: Liberté, Egalité, Fraternité représente l'«étoile de l'avenir» du

5) Dr. V. Čubrilović: Les pays yougoslaves et la Révolution française 1789—1989,, NIN, Belgrade, no. 2011 du 16.7.1989.

6) Dr. V. Čubrilović, ibid.

XIX-ème siècle. Car, l'étoile de la Grande révolution socialiste d'Octobre en 1917, d'une manière considérable, au moins au sein de l'idéologie communiste du XX-ème siècle; a ombragé la Révolution française. Cependant, dans les années soixante-dix et quatre-vingts les choses reprennent un autre cours. Le caractère émancipateur de la Révolution d'octobre palit, à cause de l'autodémistification commencée par Krutchev, puis Bréjnéf, et qui continue toujours. La chose semblable se passe avec la révolution chinoise, cambodjienne, vietnamienne. De nouveau renaissent les idées de la démocratie, de la démocratie qui cesse d'être une masque idéologique de la bourgeoisie. Renaissent aussi les idées des droits de l'homme, des droits qui ne sont plus seulement des apparences illusoire des libertés, mais qui seront une unique et vraie liberté.